

Türkiye Ekonomisi Üzerine Genel Bir Değerlendirme

2014 Yılı ve Sonrası

Türkiye ekonomisinin uzun vadeli ekonomik performansı iyi görünmemektedir. Öncelikle, ekonominin büyüme performansı istikrarlı değildir ve ekonomik büyüme ithalatla, dış finansmanla (sıcak parayla) gerçekleşmektedir.

Prof. Dr. Hüseyin Mualla YÜCEOL

Mersin Üniversitesi İİBF

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

Öğretim Üyesi

Giriş

2008 yılında yoğun bir şekilde varlığını hissettiren küresel krizin etkisiyle küçülen Türkiye ekonomisi, sonraki yıllarda belirli bir toparlanma sürecine girse de genel olarak kırılgan ve dış şoklara açık yapısını sürdürmüştür. Türkiye ekonomisinin bu yapısı aslında *24 Ocak 1980 Kararları*ndan bugüne uygulamaya geçirilen yapısal uyum politikalarının bir sonucudur. 1980 öncesi Türkiye ekonomisi kapalı ve ithal ikameci sanayileşme modelinden sonra yeni dönemde yeni bir paradigma ile serbest piyasa anlayışı doğrultusunda yeniden şekillendirilmiş, kamunun ekonomi içindeki payının azaltılması ve planlı kalkınma modelinin aşamalı olarak terk edilmesi, yabancı sermayenin teşvik edilmesi, finans-kambiyo rejimlerinin serbestleştirilmesi, özetle IMF destekli bir istikrar programı uygulanması amaçlanmıştır. Neoliberal küreselleşme süreciyle birlikte uluslararası sermaye ile entegrasyonun hızlandığı bu dönemde uygulanan para, faiz ve döviz politikaları ekonomideki büyüme, birikim ve bölüşüm mekanizmalarını bu istikamette yönlendirmiş, "**büyüme-cari açık**" ilişkisi Türkiye ekonomisinin geleceğinde belirleyici hale gelmiştir. Uzun erimli olmayan bu büyüme stratejileri ise her defasında derinleşen ekonomik krizler (1980, 1994, 1999, 2001) ve yüksek oranlı devalüasyon ile hizaya getirilen döviz kurları sonucu kesintiye uğramıştır.

Türkiye ekonomisinde genel olarak ortaya çıkan bu durum ve yaşanan ekonomik krizler, gerçek etkisini reel ekonomide göstermiş, üretim dinamikleri zayıflamış, yeterince istihdam yaratılmamış, tasarruf oranları düşmüş ve gelir dağılımı dengesizlikleri¹ artarak 2014 yılına gelinmiştir. Bununla birlikte, 2001 krizi sonrası uygulamaya konulan yeni istikrar politikaları ekonomide görece bir düzelmeye sağlamış, iç ve dış etkenlere karşın daha uzun süreli ekonomik büyüme oranları elde edilmiştir. Örneğin, uygulamaya konulan ve "acil eylem planı" ile başlayıp mali politikalarla devam eden istikrar programları sonucunda 2002-2007 arasında kesintisiz bir büyüme dönemi yaşanmış, enflasyon ve bütçe açıkları önemli oranda azalmıştır. Ancak, bu gerçek ekonominin genelinde ortaya çıkan ve başta tarım ve sanayi olmak üzere çeşitli sektörlerde gözlenen üretim kayıplarını, % 10 etrafında yerleşen işsizlik oranlarını, artan dışa bağımlılığı ve borç yükünü ortadan kaldırmamaktadır.

Genel Olarak Türkiye Ekonomisi

Bu bölümde genel olarak Türkiye ekonomisi üzerine bir değerlendirme yapılmakta, kısa ve orta vadeli makroekonomik performans irdelenmekte ve uzun vadeli ekonomik öngörüler ele alınmaktadır. Bilindiği gibi Türkiye içinde bulunduğu coğrafya itibarıyla tarihi, askeri, politik, kültürel, ekonomik ve

¹ TÜİK'in 2013 yılı '*Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmasına*' göre en zengin kesimin geliri en yoksul kesimin gelirin **7,7** katı olmuştur. Yüzde 20'lik grupta, en yüksek gelire sahip son gruptakilerin toplam gelirden aldığı pay **%46,6** iken, en düşük gelire sahip ilk gruptakilerin toplam gelirden aldığı pay **%6,1** olmuştur.

stratejik öneme sahiptir. Bu bağlamda Türkiye ekonomisi gerek bölge ve çevre ülkeleriyle gerekse gelişmiş ekonomilerle asırları aşan bir ilişkiler ağına sahiptir. Bu, Türkiye ekonomisi için büyük bir avantaj ve potansiyel anlamına gelmektedir. Diğer taraftan, Türkiye ekonomisi uzun bir dönemden bu yana Avrupa Birliği ile bütünleşme çabası içerisinde ve 1 Ocak 1996 tarihinden beri **Avrupa Gümrük Birliği**'nin bir üyesidir. Gümrük Birliği deneyimi dış ticaret hadleri açısından bir başarı ortaya koymasa da, bu süreçte Türkiye ekonomisi daha çok ülke ile dış ticaret ilişkisi gerçekleştirmiş, ticaret hacmi artmış ve 1999 yılında aday ülke statüsüne kavuşmuş, 2005 yılında ise üyelik müzakerelerine başlamıştır.

Türkiye ekonomisi için diğer bir avantaj ülkenin sahip olduğu beşeri sermaye birikimidir. Genç ve dinamik bir nüfusa olan Türkiye'de bu birikim şu an itibariyle üretime odaklı, teknolojik gelişme ve inovasyona dayalı bir bilgi ve donanım ile yeterince değerlendirilmiyor olsa da gelişmiş ekonomilerin ürettiği yeni mal ve hizmetlerin yakından takip edilebilmesi ve gelecekle ilgili dikkate değer potansiyeller taşıması açısından değerlidir.

2001 yılında büyük bir kriz yaşayan Türkiye ekonomisi 2007 yılı sonuna kadar istikrarlı bir ekonomi görüntüsü ortaya koymuş, ancak bu görüntünün arkasında 11 Eylül 2001 tarihinden sonra küresel çaptaki likidite bolluğu ile hem kamu hem de özel sektörün birçok varlığının satılması yer almıştır. Bunun yanında, özellikle ÖTV, KDV gibi dolaylı vergilerin arttırılmasına dayanan gelir politikası ile kriz dönemlerine göre faizlerin daha düşük kalmasıyla belirlenen harcama politikaları sonucu, bütçe açığı sorunu diğer sorunlara göre daha önemsiz hale gelmiş ve kamu borç yükünde bir azalma gerçekleşmiştir. 2007-2009 yıllarında ise Türkiye ekonomisi tüketimden yatırıma, ithalattan ihracata, istihdamdan kapasite kullanım oranlarına önemli düzeyde bir daralma süreci yaşamış, 2010 yılından sonra ise yeniden iyileşme belirtileri ortaya çıkmıştır.

Türkiye ekonomisinin temel sorunlarından birisi de dış ticaret açığı ve cari açığıdır. Genel olarak açık finanse edildiği için bir sorun yokmuş gibi görünse de sorunun kendisi finansman şeklinde gizlenmektedir. 2001 krizinden bugüne Türkiye büyük oranda spekülasyon-kısa vadeli sermaye akımlarının uğrak mekanlarından biri haline gelmiştir. Ancak, Türkiye'deki dünya piyasalarına göre yüksek reel faiz ve ucuz döviz kuruna dayalı finansal arbitraj olanaklarını değerlendiren bu tür "sıcak para" akımları, Türkiye ekonomisinin dinamizmine hâkim olmakta ve geleceğine yön vermektedir. Örneğin, gelen paranın devlet iç borçlanma senetleri portföyünde ağırlığına bakıldığında, bunun sürekli arttığı, dolayısıyla ekonominin bu döngüyü devam ettirmek için bu akımlara mecbur kaldığı ve milli ekonominin gücünü azaltan, bir çeşit bağımlılık ilişkisinin sürekli hale geldiği görülmektedir.

Ocak 2014'ten beri enflasyon istikrarlı bir şekilde artmaktadır ve Ağustos'ta yüzde 9.5 ile Merkez Bankası hedefinin çok üzerine ulaşmış durumdadır. Ocak ayında yapılan müdahale ile baskı altına alınan döviz kuru ise yılsonuna doğru yeniden yükselmektedir. Bu şartlar altında faizlerin ne olacağı konusunda belirsizlik bulunmaktadır. Hükümetin baskısıyla faizlerde bir indirim olsa da Merkez Bankası iç ve dış dengeleri hesaba katarak faizleri indirmekte temkinli davranmaktadır. Buna karşın, faizler Aralık 2013'ün iki katı düzeyine ulaşmış bulunmaktadır. Ekonomik büyümenin yavaşladığı bir ortamda işsizliğin de artma eğilimine girdiği, özellikle mevsim etkilerinden arındırılmış işsizlik verilerinin alarm işareti verdiği görülmektedir.

Makro Ekonomik Performans: Kısa ve Orta Vade

Tablo 1'de yer alan göstergeler doğrultusunda Türkiye ekonomisinin 2014 yılı sonu itibariyle içinde bulunduğu durum aşağıda özetlenmektedir.

(1) ***Ekonomi yeni bir daralma dönemine girmektedir***, Türkiye ekonomisinin ekonomik büyüme performansı potansiyelin altında kalmaktadır ve istikrarsız bir görüntü vermektedir. Her kriz dönemi sonrasında ekonomi toparlanmakta ve yüksek büyüme oranları yakalamakta ancak daha sonra daralmaktadır. Son olarak 2009'da -% 4.8 küçülen ekonomi, 2010 yılında % 9.2 gibi yüksek bir oranda büyümüş, bununla birlikte 2012'de % 2.2, 2013'de % 4 büyümüştür. 2014 yılında bütün tahminler büyümenin % 3 civarında olacağını göstermektedir. Grafik 1'de gösterilen bu inişli çıkışlı görüntü, başta ABD'nin FED politikaları olmak üzere küresel sermaye hareketlerinin eksenine giren yanlış bir büyüme modelinin ve yapısal sorunların kanıtıdır. Son zamanlarda gündeme getirilen "**orta gelir tuzağı (veya kapanı)**" denilen ve kişi başına milli geliri 10.000 dolar civarından daha ileriye taşıyamayan, bölgesel kalkınma açısından ülke genelinde açık farklılıklar yaratan olgu² ile bu tespitin yakın bir ilişkisi vardır.

Tablo 1: Türkiye Ekonomisinde Temel Makro Ekonomik Göstergeler

	2010	2011	2012	2013	2014
REEL EKONOMİ					
GSYİH (Milyar TL) (Orta Vadeli Program, OVP)	1.099	1.298	1.417	1.565	1.719
GSYİH (Milyar USD) (OVP)	732	774	786	823	867
Kişi Başına GSYİH (USD) (OVP)	10.079	10.044	10.497	10.807	11.277
GSYİH Büyümesi (%) (OVP; 2014 II.Çeyrek)	9,2	8,8	2,2	4,0	2,1
İŞSİZLİK ORANI (%) (Haziran)	10,5	9,2	8,0	8,8	9,1
FİYATLAR VE FAİZLER					
Yİ-ÜFE (Yılsonu) (%) (Ağustos)	8,87	13,33	2,45	6,97	9,88
TÜFE (Yılsonu) (%) (Ağustos)	6,40	10,45	6,16	7,40	9,54
USD Kuru (Yılsonu) (TL) (Eylül)	1,55	1,91	1,78	2,13	2,20
Gösterge Tahvil Faizi (Yılsonu) (%) (Eylül)	7,1	11,0	6,2	10,1	9,17
BÜTÇE (Ocak-Haziran)					
Bütçe Giderleri (Milyar TL)	293,6	313,3	360,5	407,9	213,9
Bütçe Gelirleri (Milyar TL)	254,0	295,9	331,7	389,4	210,5
Bütçe Dengesi (Milyar TL)	-39,6	-17,4	-28,8	-18,5	-3,4
Bütçe Dengesi/GSYİH (%)	-3,6	-1,3	-2,2	-1,2	-0,2
Faiz Dışı Bütçe Dengesi (Milyar TL)	8,7	24,8	19,6	31,5	23,1
Faiz Dışı Bütçe Dengesi/GSYİH (%)	0,8	1,9	1,4	2,0	1,3
BORÇ GÖSTERGELERİ (Temmuz)					
Merkezi Yönetim İç Borç Stoku (Milyar TL)	352,8	368,8	386,5	403,0	408,2
Merkezi Yönetim Dış Borç Stoku (Milyar USD)	78,1	79,2	81,7	85,6	87,0
Kamu+Özel Kesim Dış Borç Stoku (Milyar USD)	291,9	304,4	339,0	388,2	386,8
ÖDEMELER DENGESİ (Ocak-Temmuz)					

² Bu konuda TURKONFED (2013) bir çalışma yaptırmıştır: "Orta Gelir Tuzağından Çıkış: Hangi Türkiye ? Cilt 2: Bölgesel Kalkınma ve İkili Tuzaktan Çıkış Stratejileri", Hazırlayanlar: E. Yeldan ve diğerleri.

İhracat (FOB) (Milyar USD)	120,9	143,3	163,2	163,4	100,9
İthalat (FOB) (Milyar USD)	-177,3	-232,5	-228,6	-243,2	-135,2
Dış Ticaret Dengesi (Milyar USD)	-56,4	-89,1	-65,3	-79,9	-34,3
Cari İşlemler Dengesi (Milyar USD)	-45,4	-75,1	-48,5	-64,9	-26,8
12 Aylık Cari Denge/GSYİH (%)	-6,2	-9,7	-6,0	-7,9	-5,6
MEVDUAT VE FON TOPLAMI (Milyar TL) (Eylül)	644,6	731,1	816,2	1.002,7	1.058,4
Kredi Stoku (Milyar TL)	532,3	689,8	802,4	1.058,6	1.152,9
Kredi/Mevduat Oranı (%)	82,0	96,9	101,2	107,1	112,2
MERKEZ BANKASI REZERVLERİ (Eylül)					
Döviz (Milyar USD)	80,7	78,8	105,5	104,6	112,9
Altın (Milyar USD)	5,3	9,9	19,9	19,6	21,2

Kaynak: TÜİK, HAZİNE, TCMB, MALİYE, BDDK

Kaynak: TUİK; 1998-2013 Alıcı Fiyatlarıyla

(2) **İşsiz sayısı artmaktadır**, Türkiye genelinde 15 ve daha yukarı yaştakilerde işsiz sayısı 2014 yılı Haziran döneminde 2 milyon 654 bin kişi oldu. İşsizlik oranı ise %9,1 seviyesinde gerçekleşti. İşsizlik oranı erkeklerde %8,3 kadınlarda ise %10,9 oldu. Aynı dönemde; tarım dışı işsizlik oranı %11,1 olarak tahmin edildi. 15-24 yaş grubunu içeren genç işsizlik oranı %16,7 iken, 15-64 yaş grubunda bu oran %9,3 olarak gerçekleşti (TUİK, 2014). İşgücüne katılma oranları AB ortalamasının altında kalmaya devam etti ve % 51,3 olarak gerçekleşti (kadınlarda % 30,9). Diğer taraftan, işgücü piyasalarındaki kayıtdışılık halen yüksek oranlarda seyrederken, herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olmadan çalışanların oranı 2014 yılı Haziran döneminde %36,4 olarak gerçekleşti. Bu oran tarım sektöründe %83,6 iken, tarım dışı sektörlerde %22,8 oldu.

(3) **Enflasyon yeniden artış eğilimine girmiştir**, Tüketici fiyatları endeksinde (TÜFE, 2003=100) 2014 yılı Ağustos ayında bir önceki aya göre %0,09, bir önceki yılın Aralık ayına göre %6,28, bir önceki yılın aynı ayına göre %9,54 ve on iki aylık ortalamalara göre %8,46 artış gerçekleşmiştir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) Eylül Ayı beklenti anketinde, yıl sonu enflasyon beklentisi %8.7'den %8.89'a yükseltmiştir (TCMB, 2014). Yurtiçi üretici fiyatları endeksi (Yİ-ÜFE) ise 2013 yılında % 6,97 iken, 2014 Ağustos ayında açık bir artışla % 9,88'e yükselmiştir.

(4) **Bütçe açığı düşük düzeydedir, ancak geleceğe yönelik sorunlar görülmektedir**, Bütçe gerçekleştirmeleri Türkiye ekonomisinin başarılı olduğu alanlardan birisidir, ancak bütçenin finansman ve harcama biçimlerinde gelecek açısından sorunlar gözükmemektedir. Türkiye'de bütçe açığı disiplinli bir maliye politikasının sonucu gibi görünse de aslında bütçe açığı bir seferlik gelirlerle, KDV, ÖTV gibi dolaylı vergiler ve ithalattaki artışın yarattığı vergi gelirleri ile finanse edilmektedir. Gider tarafına bakıldığında ise faiz dışı giderlerin 2013 yılında % 15' yakın arttığı, bunun da yıllık enflasyonun (% 7,5) 2 katı bir artış olduğu görülmektedir (Eğilmez, 2014). Bu yapı içerisinde 2014 sonunda talepte bir gerileme olacağı, giderler kısmında ise mevcut durumun korunacağı düşünüldüğünde 2015 yılından itibaren bütçe dengeleri de bozulmaya başlayabilir. 2013 yılında vergi incelemeleri sonucunda ortaya çıkan büyük miktardaki kayıp, kaçak matrah farkları düşünüldüğünde denetim kapasitesinin yeniden sorgulanacağı ve alışlagelmiş vergi reformlarının gündeme gelebileceği öngörülebilir.

(5) **Cari açık halen yüksek seviyede seyretmektedir**, Uluslararası finansal sermaye piyasalarının 2004 ve 2005'te olağan dışı bir genişlemeden geçmesi ve Türkiye benzeri "yeni yükselen piyasa ekonomilerinin" bu akımlardan yoğun bir şekilde etkilenmesi (Yeldan, 2005) cari açık sorununun anlaşılması açısından çok önemlidir. Çünkü, 2002 yılında 1.5 milyar dolar düzeyinde olan cari açık, 2003'te 8.0 milyar dolara, 2004'te de 15.6 milyar dolara yükselmiş, 2013 yılında 64,9 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın 2014 yıl sonu beklentisi 48,8 milyar dolardır). Dış ticaret açığı ise 2013 yılında yaklaşık 80 milyar doları bulmuştur. GSYİH'nın yüzdesi olarak bakıldığında ise cari açık düzeyinin 2013 yılında % 7,9 olarak gerçekleştiği, 2014 sonu itibariyle bu oranın ideal seviye olan % 5'in altına çekilemeyeceği anlaşılmıştır. Bu durum, Türkiye ekonomisini özellikle uluslararası piyasalarda kırılgan hale getirmekte ve petrol, doğalgaz, enerji bağımlılığının yüksek olduğu bir ortamda dış şoklara karşı savunmasız hale getirmektedir.

(6) **Borç yükü giderek artmaktadır**, Türkiye ekonomisi hem iç borç hem de dış borçlar açısından giderek ağırlaşan bir yükümlülüğün altına girmektedir. Merkezi Yönetim İç Borç Yükü 2014 yılı tamamlanmadan 408,2 milyar TL'ye ulaşmıştır. Cari işlemler açığının spekülasyon nitelikli ve borç arttırıcı bir yöntemle finanse edildiği bir yapıda, 2002 yılında 130,9 milyar dolar olan dış borç yükü ise büyük bir artışla 2014 yılı sonlarında 386, 8 milyar dolara ulaşmıştır. Dış borç yükünün önemli bir kısmı özel sektöre aittir ve bu durum ekonominin kırılganlığı açısından tehlike arz etmektedir. Döviz rezervinin 100 milyar doları aşması dahi bu kadar büyük bir borç yükü karşısında yeterince güvence ve kredibilite olanağı sunmamaktadır.

Türkiye Ekonomisi: Uzun Vadede Öngörüler

Türkiye ekonomisinin uzun vadeli ekonomik performansı iyi görünmemektedir. Öncelikle, ekonominin büyüme performansı istikrarlı değildir ve ekonomik büyüme ithalata, dış finansmanla (sıcak parayla) gerçekleşmektedir. Türkiye ekonomisi açısından işsizlik, enflasyon ve cari açık üç temel sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. ABD'de FED'in, 2015 yılında faiz artırımına gidecek olması ve miktarsal gelişmeyi durduracak olması, Türkiye'de *stagflasyonist* (durgunluk veya işsizlikle enflasyonun bir arada gerçekleşmesi) mekanizmanın işlemesi için zemin hazırlamaktadır.

Bu şartlar altında Merkez Bankasının faizleri azaltmak yerine arttırmak zorunda kalması gerekebilir ve bu süreçte döviz kuru artmaya devam edebilir. Döviz kuru-faiz eksenindeki bu politikalar sonuçta Merkez Bankası'nın enflasyonla mücadeledeki başarısına yön verecektir. Ayrıca, zaten yavaş yavaş doygunluk belirtisi içinde olan konut ve inşaat sektörü, bütün bu gelişmelerden olumsuz etkilenebilecektir. Dünyada ve özellikle Ortadoğu'da yaşanan siyasi gelişmeler ve jeopolitik riskler, Irak ve Suriye üzerinden gelen insani yardım baskıları, terörle mücadele konusundaki uluslararası görüşmeler veya pazarlıklar ve 2015 yılında yeni bir seçim sürecinin yaşanacak olması, Türkiye ekonomisinin için zorlu bir döneme girmekte olduğunun işaretleridir. Kaldı ki Aralık 2013'ten itibaren artmaya başlayan siyasi belirsizlikler Türkiye ekonomisinin dış dünyadaki risk algısını etkilemiş, ekonomimin görünümü ve kredi değerlendirmeleri bundan negatif etkilenmişti.

Bununla birlikte, küresel ekonomik dengelerin değiştiği bir ortamda bu değişimden en çok etkilenecek ve avantaj elde edebilecek ülkelerden birisi de Türkiye'dir. Doğru temeller üzerine oturursa ve mevcut sıcak paraya dayalı büyüme modeli aşamalı olarak terk edilirse, Türkiye ekonomisinin mevcut potansiyellerle çok daha üst düzey bir ekonomik performans gerçekleştirilmesi sürpriz değildir. Üretimi destekleyici kamu harcamaları, doğru eğitim ve sağlık politikaları beşeri sermayenin ve var olan kaynakların etkin kullanımını, dolayısıyla yüksek düzeyde bir ekonomik performansı ortaya koyabilir. Türkiye ekonomisinin geleceğine yönelik olarak hazırlanan bir raporda, Türkiye'de 2041 yılına kadar Gıda ve İçecek, Tarımsal AR-GE ve Hizmetler, Alternatif Enerji, Otomobil Üretimi ve Turizmin

önplana çıkacağı tahmin edilmektedir³. Dolayısıyla, çok yönlü sanayileşme stratejileri ve dinamik sektörel analizleriyle, Türkiye ekonomisinin dünya ekonomisi içindeki payının ve öneminin artacağını, özellikle bölgesindeki siyasi konumunun ve itibarının ancak bu şekilde yükselebileceğini söylemek mümkündür.

Türkiye, artış hızı yavaşlasa da nüfusu artan ve aşırı-plansız kentleşme olgusu ile karşılaşan bir ülke olduğu için sosyo-ekonomik açıdan önemli kararlar alma ya da geleceğe yönelik stratejik önlemler almak zorundadır. Bu yapı içerisinde üretime daha fazla önem verilmesi, istihdam üzerindeki vergi yüklerinin azaltılması, tarımdaki çözümlenin kontrol altına alınması, kaynakların sadece inşaat sektörüne aktarılmaması, teknolojiyi içselleştiren ve katma değeri yüksek ürünler doğrultusunda uzmanlaşma çabasına odaklanması gerekmektedir. Aksi takdirde ne % 10'larda kemikleşen işsizlik oranı ile (gerçekte bu oran çok daha yüksektir) ne de gelir dağılımı dengesizliği ve yoksulluk ile mücadelede başarılı olunması, toplumun bütününe daha fazla refah, hukuk, adalet ve demokrasi taleplerinin karşılanması mümkün görünmemektedir.

Kaynaklar

- Eğilmez, Mahfi (2014), "Türkiye Ekonomisinin Görünümü", <http://www.mahfiegilmez.com/2014/01/turkiye-ekonomisinin-gorunumu.html>
- Hazine Müsteşarlığı (2014), *Kamu Borç Yönetimi*, İstatistikler, www.hazine.gov.tr
- Maliye Bakanlığı (2014), *Genel Yönetim Bütçe Uygulama Sonuçları*, İstatistikler, www.maliye.gov.tr
- PwC (2012), "2041'de Türkiye; Geleceğe Bakış", Mayıs, www.pwc.com.tr
- TCMB (2014), *Eylül Ayı Beklenti Anketi*, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), www.tcmb.gov.tr
- TUİK (2014), *Hanehalkı İşgücü İstatistikleri*, Haziran, www.tuik.gov.tr
- TUİK (2014), *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2013*, Eylül, www.tuik.gov.tr
- Türkiye Cumhuriyet Kalkınma Bakanlığı (2014), *Orta Vadeli Programlar*, www.kakınma.gov.tr
- TURKONFED (2013), "Orta Gelir Tuzağından Çıkış: Hangi Türkiye ? Cilt 2: Bölgesel Kalkınma ve İkili Tuzaktan Çıkış Stratejileri", Hazırlayanlar: E. Yeldan ve diğerleri, Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu, www.turkonfed.org
- Yeldan, Erinç (2005), "Türkiye Ekonomisinde Dış Açık Sorunu ve Yapısal Nedenleri", Çalışma ve Toplum, 2005/2004.

³ PwC, 2041'de Türkiye; Geleceğe Bakış.